

פורים המשולש

הקדמה:

בחג הפורים אנו שמחים ומודים לה' על שהציל אותנו מגזרותיו של המן הרשע, שאיים למחות כליל את עם ישראל. ומתפללים אנו לה', שיציל אותנו גם כיום מכל העומדים עלינו לכלותינו, ויגאלנו גאולה שלימה בקרב. חג הפורים נחגג בכל שנה בי"ד באדר מלבד בערים המוקפות חומה (ובעיקר בירושלים) בהן חוגגים את הפורים ביום ט"ו באדר. השנה ט"ו באדר חל בשבת, ובשל כך, מצוות הפורים בערים המוקפות חומה נפרסות על פני שלושה ימים – י"ד, ט"ו וט"ז באדר. חלוקת המצוות באופן זה נקראת 'פורים המשולש'.

א. קריאת מגילה מוקדמת – מקור הדין

המשנה במסכת מגילה דנה בזמן קריאת המגילה בערים המוקפות חומה, כאשר ט"ו באדר חל בשבת:

משנה מסכת מגילה פרק א משנה ב:

חל (י"ד באדר) להיות ערב שבת... עירות גדולות ומוקפות חומה קורין בו ביום (בי"ד באדר).

ובגמרא התבאר טעם הדבר:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ד עמוד ב:

מגילה בשבת לא קרינו, מאי טעמא? אמר רבה: הכל חייבין בקריאת מגילה, ואין הכל בקיאים במקרא מגילה, גזירה שמא יטלנה בידו וילך אצל בקי ללמוד, ויעבירה ארבע אמות ברשות הרבים. והיינו טעמא דשופר, והיינו טעמא דלולב. רב יוסף אמר: מפני שעניניה של עניים נשואות במקרא מגילה.

רש"י מסכת מגילה דף ד עמוד ב:

הכל חייבין – ומתוך שהוא מחייב בדבר הוא בהול לצאת ידי חובה.
נשואות למקרא מגילה – לקבל מתנות האביונים, ואי אפשר בשבת.

❖ מדוע אין קוראים את המגילה בשבת?

ב. קריאת מגילה מוקדמת ביחיד

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ה עמוד א:

אמר רב: מגילה, בזמנה – קורין אותה אפילו ביחיד, שלא בזמנה – בעשרה. רב אסי אמר: בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה. הוה עובדא וחש ליה רב להא דרב אסי.

נחלקו הראשונים, האם דברי רב ורב אסי הם לעניין מצווה לכתחילה או שאף בדיעבד אין לקרוא בלא מניין באופנים אלה. מדברי רש"י נראה שאין זו אלא מצווה לכתחילה:

רש"י מסכת מגילה דף ה עמוד א:

ורב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה – מצוה לחזר אחר עשרה, משום פרסומי ניסא, אבל אי לא אשכח עשרה – לא אמר רב אסי דלא ליקרי, שאין איסור קריאתה ביחיד, אלא מצוה לקרותה בעשרה.

לעומת זאת, מדברי התוספות נראה שחובה לקרוא במניין באופנים אלה:

תוספות מסכת מגילה דף ה עמוד א:

הוה עובדא וחש ליה רב להא דרב אסי – מכל מקום הלכתא כוותיה דרב, דהא ר' יוחנן איתא כוותיה, דקאמר: הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים (שאינה מגילה נפרדת אלא כתובה יחד עם שאר הכתובים) לא יצא, ומסיק

הא ביחיד (יצא ידי חובה) הא בצבור (לא יצא ידי חובה). אלמא שקורין אותה ביחיד וכן הלכה.

ודייק מכך בשו"ת פרי הארץ:

שו"ת פרי הארץ חלק ב אורח חיים סימן א:

והנה מפשט דברי התוספות אלו מוכח שסבירא להו דמימרא דרב אסי דקאמר שלא בזמנה בעשרה, לעיכובא הוא דבעי עשרה, ולא למצוה מן המובחר משום פרסומי ניסא, ופליגי עם רש"י. ומוכרח הוא לומר כן, דאם איתא דהתוספות סבירא להו כפירוש רש"י... דבדיעבד אפילו ביחיד שרי, אם כן כיצד הוכיחו דהלכה כרב מהא דרבי יוחנן אתי כוותיה, הא ליכא הוכחה כלל... דאפילו כרב אסי מצי אתי, דגם רב אסי מכשר ביחיד ולא בעי עשרה אלא למצוה משום פרסומי ניסא.

יש מהראשונים שכתבו שדין 'קריאה שלא בזמנה' נאמר גם כאשר מקדימים את הקריאה בגלל שפורים חל בשבת:

חידושי הר"ן מסכת מגילה דף ה עמוד א:

שלא בזמנה. כגון שחל י"ד בשבת לבני עיירות... **או שחל יום ט"ו (בשבת) לבני כרכים.**

אולם לדעת הרמב"ם אין לקרוא ביחיד רק קריאה מוקדמת שלפני י"ד באדר:

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק א הלכה ו – ז:

וכל אלו שמקדימין וקוראין **קודם ארבעה עשר** אין קוראין אותה בפחות מעשרה.

❖ חשוב, מהי הסברה בדברי הרמב"ם?

למעשה, דעת המשנה ברורה, שאין לברך על קריאת מגילה ביחידות באופן זה:

משנה ברורה סימן תרצ ס"ק סו:

אם קורא היחיד אותה שלא בזמנה, כגון כרכין המוקפין חומה דמתרמי (שיוצא) יום ט"ו שלהן בשבת דקורין אותה בערב שבת, והוא קורא אותה ביחיד – לא יברך עליה בכל גווי.

אולם הגר"ע יוסף, פסק שניתן לברך גם ביחיד על קריאת המגילה בי"ד לבני ירושלים ב'פורים המשולש':

חזון עובדיה פורים עמוד ריג הערות אות ב:

אף על פי שמגילה שלא בזמנה צריכה עשרה... מכל מקום מלבד שרבו הפוסקים הסוברים שאין זה לעיכובא, אלא לכתחילה, משום פרסומי ניסא, וכן פירש רש"י... ועוד, שמבואר ברמב"ם שדוקא כשקוראים המגילה קודם יום ארבעה עשר, כגון בני כפרים, אין קוראים אותה אלא בעשרה, אבל המוקפים חומה שמקדימים לקרות בארבעה עשר, נחשב כקוראים אותה בזמנה, כיון שזהו זמן קריאתה אז בכל העולם... ובצירוף סברת כמה ראשונים שבמקום שיש צבור שקראוה בעשרה, ויש יחידים שלא קראוה עמהם, יכולים לקרותה ביחיד, כיון שנעשה פרסום הנס על ידי קריאת הצבור... וכן פסק הרמ"א. לפיכך בצירוף כל הספיקות יש להורות שגם בשנה זו הקורא בביתו להוציא הנשים ידי חובתן, מברך שלשת ברכות הראשונות, ומוציאן ידי חובת מקרא מגילה.

ג. סעודת פורים

תלמוד ירושלמי מסכת מגילה פרק א הלכה ד:

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

תשובה: יראה דאין יוצאים בהן, דנראה טעם דמשלוח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה כדנא. כדמשמע בגמרא דאביי בר אבין ורב חנינא בר אבין הוו מחלפים סעודותיהו בהדדי, ונפקי בהכי משלוח מנות. אלמא דטעמא משום סעודה היא.

❖ מהו העקרון המתבאר בדברי תרומת הדשן לגבי משלוח מנות?

על פי עקרון זה כתב הרדב"ז, לגבי 'פורים משולש':

שו"ת רדב"ז חלק א סימן תקח:

ומשלוח מנות הוא בזמן הסעודה שהוא יום ט"ז (יום ראשון).

ואילו הפרי חדש על פי שיטתו הנ"ל (אות ג) כתב:

פרי חדש אורח חיים סימן תרצה סעיף א:

יום ט"ו שחל להיות בשבת לבני כרכין, כפי מה שכתבתי לעיל לעשות הסעודה ביום ט"ו וט"ז, וגם חייבים לשלוח מנות בשני הימים.

1. על הניסים וקריאת התורה

כתב הבית יוסף:

בית יוסף אורח חיים סימן תרפח:

פורים שחל להיות בשבת... מצאתי כתוב, שמנהג ירושלים לגבות מעות מתנות עניים ולחלקם בו ביום (בי"ד), ואין אומרים בו על הנסים ואין מוציאים בו ספר תורה... ובשבת יום ט"ו שהוא יום פורים אומרים על הנסים ומוציאים בו שני ספרים וקורין בשני יובא עמלק.

את טעם הדבר הסביר הרדב"ז:

שו"ת רדב"ז חלק א סימן תקח:

מסתברא דאומרים אותו (על הניסים) בט"ו שהוא זמן הנס שלהם, דהא אי לאו טעמא דשמא יעביר את המגילה ברשות הרבים היו קורין בט"ו ולא בי"ו משום ד'לא יעבור', אבל על הנסים למה יעקר ממקומו?

2. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בחוברת הלכה כסדרה פורים:

השנה חל פורים דמוקפים בשבת והוא נקרא 'פורים המשולש' מפני שדיניו מתחלקים לשלושה ימים:

יום שישי (י"ד באדר): קוראים את המגילה בלילה וביום ונותנים מתנות לאביונים. יש להשתדל לקרוא את המגילה במניין (ומכל מקום גם כאשר אין מניין, יקראו את המגילה ביום שישי בברכה). בברכת 'שהחיינו' שמברכים על המגילה יש לכוון גם למתנות לאביונים שנותנים בשישי, וגם לסעודה ולמשלוח המנות שיתנו ביום ראשון.

יום שבת (ט"ו באדר): אומרים 'על הניסים' בתפילה ובברכת המזון, וכן קוראים בתורה את הקריאה של פורים. כלומר מוציאים שני ספרים, בראשון קוראים את פרשת השבוע ובשני את פרשת הפורים 'ויבא עמלק'. טוב להוסיף באכילת בשר ושתיית יין גם ביום השבת, ואם אפשר טוב לקיים משלוח מנות גם בשבת (בצנעה).

יום ראשון (ט"ז באדר): אין אומרים תחנון ו'למנצח'. מקיימים את סעודת הפורים ושולחים משלוחי מנות. נהגו שגם הפרושים אין אומרים תחנון ביום זה.

בערים שאינן מוקפות חומה, נוהג פורים על כל הלכותיו ביום י"ד באדר בלבד, כבכל שנה.

באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין: קריאת מגילה ותרומת שקלים - מקדימין ולא מאחרין. סעודת ראש חדש וסעודת פורים - מאחרין ולא מקדימין. ר' זעירה בעא קומי (שאל את) ר' אבהו: ויעשו אותן בשבת? אמר ליה: "לעשות אותם ימי משתה ושמחה" - את ששמחתו תלויה בבית דין, יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים.

ובאר הר"ן:

הר"ן על הר"ף מסכת מגילה דף ג עמוד א:

גרסינן בירושלמי: באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין - קריאת מגילה ותרומת שקלים. פירוש בקריאת מגילה משום דכתיב: 'ולא יעבור'... אבל סעודת ר"ח... וסעודת פורים מאחרין ולא מקדימין. ונראה לפי זה שכשחל י"ד להיות בערב שבת... שאין מוקפין חומה עושין סעודה עד אחד בשבת.

וכן פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרפח סעיף ו:

יום חמשה עשר שחל להיות בשבת... אין עושין סעודת פורים עד יום אחד בשבת.

אולם לדעת הפרי חדש יש להחמיר לעשות סעודה מיוחדת גם בשבת וגם ביום ראשון:

פרי חדש אורח חיים סימן תרפח סעיף ו:

דמכל מקום, כיון דלפום ריהטא מש"ס דילן וכן [מ]הרשב"א דלא חייש לטעמא דאין מערבין שמחה בשמחה משמע דנעשית בשבת, יש להחמיר ולעשותה בט"ו ובט"ז, וכך אנו נוהגין.

וכן הורה למעשה הגר"ע יוסף:

חזון עובדיה פורים עמוד רכ:

ביום ראשון שהוא ט"ז באדר, עושין סעודת פורים... ומכל מקום נכון לעשות עוד מנה מיוחדת לכבוד פורים ולצרפה לסעודות שבת, ולשתות יין או שכר ויתר משקאות, לזכר הנס.

3. מתנות לאביונים

לעיל בפרק א התבאר, שלדעת רב יוסף אין קוראים את המגילה בשבת משום שעניי העניים נשואות למקרא מגילה, ואי אפשר לתת להם צדקה בשבת. על פי זה פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרפח סעיף ו:

יום חמשה עשר שחל להיות בשבת אין קורין המגילה בשבת, אלא מקדימין לקרותה בערב שבת, וגובים מעות מתנות עניים ומחלקים אותם בו ביום.

ובאר הגר"ע יוסף:

חזון עובדיה עמוד רטו:

המתנות לאביונים יש לחלקם לעניים ביום הששי, מפני שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, כי בשעת הקריאה, מרוב חיבת הנס הלב פתוח לתרום בעין יפה לטובת העניים.

4. משלוח מנות

כתב תרומת הדשן:

תרומת הדשן סימן קיא:

שאלה: בני אדם השולחים לחבריהם בפורים חלוקים וסדינים וכה"ג, יוצאים ידי משלוח מנות או לאו?

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות:
bmlhalacha@gmail.com להצטרפות לקבוצת
ההלכה יומית לחיילים בוואצפ וקבלת דפי 'והגית בו'
(קבוצה שקטה), סרקו את הקוד הבא:

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סגן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן. כתיבה ועריכה: טור רועי אלמלם.